

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІННІСНОГО ВИШКОЛУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

REALIZATION OF VALUE TRAINING OF A SERVICEMAN IN THE FACE OF THE THREAT TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Курись В.З.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті здійснено спробу філософсько-правової транскрипції реалізації ціннісного вишколу військовослужбовця в умовах загрози національній безпеці України. З'ясовано, що в умовах загрози національній безпеці реалізація ціннісного вишколу має відбуватися згідно із затвердженою Програмою військово-патріотичного виховання у Збройних силах в чотири етапи із застосуванням компетентнісного підходу: ознайомлення військовослужбовців з основними поняттями, категоріями, принципами, які мають вплив на формування ціннісного універсуму; формування почуттів; виховання переконань; вироблення умінь і навичок, необхідних для роботи над собою.

Ключові слова: цінності, аксіологія, людина, військовослужбовець, громадянин, суспільство, національна безпека держави, філософія права.

В статье предпринята попытка философско-правовой транскрипции реализации ценностной подготовки военнослужащего в условиях угрозы национальной безопасности Украины. Выяснено, что в условиях угрозы национальной безопасности реализация ценностной подготовки должна происходить в соответствии с утвержденной Программой военно-патриотического воспитания в Вооруженных силах в четыре этапа с применением компетентностного подхода: ознакомление военнослужащих с основными понятиями, категориями, принципами, которые влияют на формирование ценностного универсума; формирование чувств; воспитание убеждений; выработка умений и навыков, необходимых для работы над собой.

Ключевые слова: ценности, аксиология, человек, военнослужащий, гражданин, общество, национальная безопасность государства, философия права.

In the article, an attempt is made to philosophically and legally transcribe the implementation of the soldier's value training in the face of a threat to the national security of Ukraine. It was found out that under the threat of national security, the implementation of value training should take place in accordance with the approved Program of military-patriotic upbringing in the Armed Forces in four stages with the use of a competence approach: familiarization of servicemen with the basic concepts, categories, principles that influence the formation of a value universe; The formation of feelings; Education of beliefs; Development of skills necessary to work on themselves.

Key words: values, axiology, man, serviceman, citizen, society, national security of the state, philosophy of law.

Постановка проблеми. Із розвитком суспільства, його вдосконаленням, виробленням нових способів взаємодії між людьми зростає і кількість небезпек, загроз, які стосуються як людини і суспільства, так і держави. Наука нині підпорядкована пошуку шляхів виходу із системної кризи, що склалася.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменував собою своєрідний поворот людини до духовності, розуміння того, що подальший прогрес науки, техніки неможливий без урахування та дотримання правил моралі, якими люди користувалися сотні років і які в певний час були відкинуті через те, що нібито гальмували розвиток людини, не давали їй можливості повною мірою розкрити свої таланти та можливості. Нині ми усвідомлюємо, що людина, яка не керується загальнолюдськими моральними цінностями та нормами, не може принести користі іншій людині.

Стан опрацювання. Теоретичною основою написання наукової статті стали наукові доробки таких вчених, дослідників, як В.С. Бліхар, В.З. Курись, О.В. Глузман, Ю.А. Дем'янюк, О.С. Поліщук, Ю.П. Потуй, Г.І. Фінін та ін.

Метою статті є філософсько-правова транскрипція реалізації ціннісного вишколу військовос-

лужбовця в умовах загрози національній безпеці України.

Виклад основного матеріалу. Розвиваючись, людина формує власну моральну культуру. Умовно моральну культуру людини можна розділити на дві частини: 1) моральна свідомість; 2) моральна поведінка.

Моральна свідомість – це вид свідомості, спрямований на засвоєння ціннісних орієнтацій із метою з'ясування їх відповідності моральним нормам, прийнятим у конкретному суспільстві. Тобто завдяки аналізу, розмірковуванню над певними діями та ситуаціями, як особистими, так і суспільними, людина може виробити власну точку зору на актуальні проблеми сучасності, виявити ступінь відповідності загальноприйнятим морально-етичним нормам та правовим приписам.

Моральна поведінка являє собою зовнішній вияв моралі, щоденне втілення прийнятих людиною морально-етичних норм у дію. Тобто в буденних ситуаціях людина щодня використовує певні моделі поведінки, які вона прийняла для себе як основоположні та сформовані на основі аналізу набутих знань.

Сформувати власну моральну культуру людина може лише завдяки самоаналізу, самодисципліні та самовихованню. Це три «кити», на яких побудований ціннісний універсум людини, жоден з яких не може існувати самостійно, відокремлено від інших. Питання формування моральної культури людини сприяють розвитку особистості, пошуку відповідей на питання про призначення людини, її ролі, завдань, які має виконати.

Важливими нині є питання, пов'язані із самовдосконаленням та самовихованням людини, формуванням її ціннісного універсуму [1, с. 198–199; 2, с. 14–15]. А якщо врахувати загрози, з якими стикається людина, актуальність таких пошуків неzapечена, особливо для військовослужбовців, оскільки вони першими потрапляють під агресію ворога, дію природних чи техногенних катастроф та їх наслідки.

Звичайно, що молодій людині – військовослужбовцю – самостійно, без будь-якої сторонньої допомоги важко обрати та сформувати систему морально-етичних цінностей, впоратися із самовдосконаленням, формуванням свого ціннісного універсуму [3, с. 167–168].

Завданням держави у даній сфері є створення певних орієнтирів для молодих людей – військовослужбовців, які б показали, що традиційні цінності є актуальними і сьогодні, з їх допомогою можна будувати стосунки між людьми, вирішувати конфлікти, нейтралізувати загрози [4, с. 332–333; 5, с. 225–226]. Першим кроком стане ціннісний вишкіл військовослужбовців як система, покликана створити основу для подальшого саморозвитку особистості.

Вважаємо, що було б доцільно створити та затвердити Програму ціннісного вишколу військовослужбовців Збройних сил України (далі – Програма) як обов'язкову до виконання в усіх підрозділах на території України. Відповідальність за виконання Програми покласти на Міністра оборони України, керівників військових частин, в яких військовослужбовці проходять службу. У кожній військовій частині мають бути визначені посадові особи, відповідальні за здійснення заходів, які передбачені у Програмі, та зобов'язані двічі на рік подавати керівництву інформацію про виконання заходів Програми. Водночас Міністерство оборони України на основі отриманих звітів має провести аналіз стану виконання Програми, за необхідності внести певні коригування чи зміни до неї, слідкувати за її актуальністю в умовах загрози національній безпеці України.

Поставленої мети можна досягти за допомогою імплементації у систему підготовки військовослужбовців громадянських основ на законодавчому рівні, що дасть змогу почуватися більш захищеними як військовослужбовцям, так і їх керівництву. Це допоможе подолати проблеми фрагментарності, вибіркості у процесі ціннісного вишколу військовослужбовців, що створить базу для подальших напрацювань у даному напрямі.

Щоб досягти мети Програми, необхідно виконати такі завдання: 1) створити систему ціннісного вишколу військовослужбовців, основними засадами

якої стануть цінності громадянського суспільства, правової та соціальної держави; 2) забезпечити можливість для її перегляду на предмет відповідності та актуальності в умовах загрози національній безпеці України; 3) сприяти впровадженню у поведінку військовослужбовців етичних моделей під час спілкування з підлеглими, розв'язання конфліктів (службових і побутових), вирішення завдань в умовах зростання кількості загроз національній безпеці; 4) під час проведення занять виявляти, аналізувати та сприяти викоріненню аморальних, неетичних, антигуманних проявів серед військовослужбовців, а також акцентувати увагу на невідворотності покарання за вчинення таких дій.

Виконання названих заходів закладе основи розвитку ціннісного універсуму військовослужбовця Збройних сил України, а також дасть змогу: сприяти реформуванню армії; впровадити міжнародні стандарти підготовки військовослужбовців, які відповідають вимогам часу; виявляти та оперативно усувати проблеми військовослужбовців шляхом проведення моніторингу результатів ціннісного вишколу; знизити криміногенний рівень у війську (усунення таких проявів, як дідівщина, мародерство, негуманне поводження з полоненими); посилити відповідальність військовослужбовців за вчинення правопорушень; створити уявлення та показати моделі поведінки під час конфліктних ситуацій, злочинних дій інших осіб, порушення етичних стандартів, моральних норм поведінки; сформувати у військовослужбовців нетолерантне ставлення до осіб, які порушують закон та вимоги морально-етичних норм; створити умови для отримання військовослужбовцями інформації, необхідної для розвитку їх як особистостей; сформувати суспільне уявлення про військовослужбовця як про високоморальну людину, захисника, який завжди прийде на допомогу.

В умовах загрози національній безпеці реалізація Програми ціннісного вишколу має відбуватися в чотири етапи: ознайомлення військовослужбовців з основними поняттями, категоріями, принципами, які мають вплив на формування ціннісного універсуму; формування почуттів; виховання переконань; вироблення умінь і навичок, необхідних для роботи над собою.

У принципі, реалізація Програми ціннісного вишколу військовослужбовців Збройних сил України дасть змогу сформувати ті риси та якості військових, які є необхідними у сучасних умовах несення служби. Тим паче, вже давно зрозуміло, що система навчання військовослужбовців потребує цілковитого переформатування, очищення від ідеологічних нашарувань радянської доби, зміцнення національно-патріотичного виховання. Реалії сьогодення вимагають від військовослужбовця володіння певним набором знань та компетентностей, які допоможуть йому успішно нести службу, своєчасно та адекватно реагуючи на проблеми і загрози, що виникають. Саме тому одним із перших кроків, які необхідно зробити у цьому напрямі, є орієнтація навчального процесу на компетентнісний підхід,

що дасть змогу військовослужбовцям оволодіти не окремими знаннями з певного курсу, а вивчати та засвоювати їх у комплексі. Так, О.В. Глузман зазначає: «Компетентнісний підхід полягає у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку <...> здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики» [6, с. 12]. Цей підхід передбачає оволодіння людиною вміннями та навичками, які допоможуть їй найбільш повно розкрити свої таланти, навчитися адаптуватися у суспільстві, що постійно змінюється, вміти реагувати на загрози, які виникають перед людиною, суспільством, державою. Зрештою, Ю.А. Дем'янюк твердить: «Компетентність військовослужбовця <...> у сфері забезпечення безпеки <...> – це інтегральна характеристика підготовленого фахівця, що зумовлює його здатність ефективно застосовувати сукупність набутих знань, умінь, навичок та досвіду у професійній діяльності, здатності вирішувати професійні проблеми, самостійно приймати рішення, виконувати посадові обов'язки та функції, які входять до його професійних компетенцій» [7, с. 54].

Процес формування компетентностей вимагає врахування як особистісних вимог, так і вимог суспільства зокрема:

1) реалії сьогодення вимагають від людини оволодіння певними вміннями та навичками, щоб жити в суспільстві, – компетентностями;

2) на формування компетентностей людини впливає ряд чинників, які взаємодіють, зокрема умови життя – соціальні, культурні, економічні;

3) під час формування компетентностей має враховуватися соціально-економічний та культурний розвиток держави;

4) на формування компетентностей впливають суб'єктивні чинники (стать, вік, рівень освіти, соціальний статус);

5) під час формування компетентностей необхідно враховувати філософські, світоглядні ідеї взаємодії людини і соціуму, які є найбільш властивими для даної території;

6) вибір компетентностей для конкретного кола осіб має проводитись лише у процесі взаємодії науковців та представників даної сфери діяльності.

Урахувавши всі ці вимоги, можна сформувати компетентності, необхідні військовослужбовцям, та працювати над їх подальшим розвитком. На нашу думку, військовослужбовець в обов'язковому порядку має володіти як базовими, так і професійними компетентностями [8, с. 28–29].

Базові компетентності – це сукупність умінь і навичок, за допомогою яких людина отримує можливість сприймати та певним чином реагувати на власні потреби і потреби суспільства, в якому вона живе, а також комплекс уявлень, знань, цінностей, з урахуванням якого людина реагує на ці потреби. Тобто базові компетентності – це навички, необхідні для життя в суспільстві.

Ми виокремили п'ять груп базових компетентностей військовослужбовців (загальнокультурна, громадянська, соціальна, інформаційна, здорового способу життя), оволодіння якими дасть змогу не лише сприймати темп сучасного життя, а й сформує здатність активно діяти, застосовуючи отримані знання на практиці.

Отже, оволодіння базовими компетентностями дає змогу військовослужбовцям отримати навички, завдяки яким вони зможуть якнайповніше розкрити власні здібності, реалізувати себе у суспільстві та опанувати ті засади, на яких відбуватиметься становлення їх ціннісного універсуму. Хоча беззаперечним є той факт, що система морально-етичних цінностей людини має вплив на її професійну культуру та компетентність. Зрозуміло, що лише послуговування людини певними цінностями не формує автоматично професійної культури. Однак її можна сформувати, пройшовши певні етапи:

1) навчальний етап – період навчання певній спеціальності, професії. Це період, коли людина оволодіває певними теоретичними знаннями, які будуть необхідними їй у роботі;

2) етап становлення як спеціаліста – перші роки роботи. Цей період можна охарактеризувати як період практичного навчання, тобто людина вчиться у конкретних ситуаціях застосовувати одержані під час навчання теоретичні знання;

3) етап поєднання знань, умінь і навичок та морально-етичних цінностей, пріоритетів. У цей період людина вже добре розуміє специфіку своєї роботи, усі її «плюси і мінуси», зіставляє її зі своїми цінностями, приймає або відкидає;

4) етап вироблення власної професійної культури. Коли людина є сформованою особистістю і має певний досвід роботи та вироблені манери поведінки у професійній сфері. Це і складатиме основу її професійної культури.

Процес формування професійної культури не завершується в певний період, він триває безперервно упродовж роботи людини, оскільки людина продовжує вдосконалюватися ціле життя, формуючи себе шляхом самовиховання та самоаналізу.

Професійна культура як явище формується під впливом сукупності певних чинників, які не завжди залежать від її волі. Сюди можемо віднести відповідність обраної професії, спеціальності вподобанням та здібностям людини, якість освіти, психологічний мікроклімат у колективі, в якому працює людина, прагнення людини до самовдосконалення. Людина краще реалізовує себе у сфері, до якої має природний хист та здібності. У такій сфері вона прагнучиме вдосконалюватися, робити щось необхідне для покращення роботи галузі, в якій працює.

Прагнення людини до самовдосконалення як фахівця своєї справи поєднує два елементи – самоосвіту і самовиховання, – які є обов'язковими. Завдяки самоосвіті людина може підвищити свій рівень як фахівця шляхом ознайомлення, вивчення та застосування найновіших розробок та досягнень науки у галузі своєї професійної діяльності. Самовиховання

ж змушує виробити чітку позицію щодо конкретних явищ та проблем, з якими людина стикається під час роботи, та дотримуватися її, незважаючи на проблеми, які нині є в українському суспільстві: корупція, непослідовність державної політики, культурна та моральна деградація населення.

Висновки. Попри чітку визначеність із загрозами національній безпеці України, у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави в даному напрямі зроблено дуже мало. Якщо на сферу зовнішнього, суспільного життя людини держава певним чином звертає увагу, проводячи комплекс заходів, запроваджуючи програми розвитку, сфера духовного, внутрішнього життя залишається поза увагою. Однак у сучасному світі, що постійно змінюється, з появою

можливостей для захоплення значних територій без застосування традиційної зброї (інформаційна, гібридна), саме людина з чіткими ціннісними та моральними установками, патріот своєї країни є часто єдиною можливістю держави не зникнути з карти, будучи захопленою більш сильним противником.

Для України як держави, яка перебуває у стані війни, сьогодні вкрай важливо реалізувати ціннісний вишкіл військовослужбовців. Адже саме загальнолюдські цінності, прийняті військовослужбовцем, його прагнення до самовдосконалення, вироблення активних позицій щодо процесів, які нині відбуваються у нашій країні та у світі загалом, є суттєвою перевагою, яку ми можемо отримати у цій війні, та ще й вийти з неї переможцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бліхар В.С. Ієрархія цінностей як життєво-значима засада формування особистості / В.С. Бліхар // *Військово-науковий вісник*. – 2010. – Вип. 13. – С. 198–207.
2. Бліхар В.С. Національна безпека держави в умовах формування громадянського суспільства : [Монографія] / В.С. Бліхар, В.В. Башук. – Львів: Ліґа-прес, 2015. – 300 с.
3. Курись В.З. Аксиологія формування особистості військовослужбовця в умовах гібридної війни / В.З. Курись // *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. – № 6. – 2016. – С. 167–170.
4. Потуй Ю.П. Професійні цінності: сутність і роль у формуванні особистості сучасного фахівця / Ю.П. Потуй // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. – 2013. – Вип. 33. – С. 331–337.
5. Поліщук О.С. Роль цінностей у консолідації українського народу з метою самозбереження / О.С. Поліщук // *Наука. Релігія. Суспільство*. – № 3. 2010. – С. 225–231.
6. Глузман О.В. Базові компетентності: сутність та значення у життєвому успіху особистості / О.В. Глузман // *Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: «Проблемы педагогики средней и высшей школы»*. – Том 26 (65). – 2013. – № 1. – С. 3–14.
7. Дем'янюк Ю.А. Формування професійної компетентності військовослужбовців Державної прикордонної служби України у сфері забезпечення безпеки закордонних дипломатичних установ на засадах інтерактивного навчання / Ю.А. Дем'янюк // *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. – 2012. – № 6. – С. 51–54.
8. Фінін Г.І. Специфіка формування світогляду майбутніх військових фахівців в умовах глобальної деідеологізації / Г.І. Фінін // *Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. – № 1(28). – 2016. – С. 27–35.